

نقش الگوی تدریس بدیعه‌پردازی در خلاقیت هنری و تفاوت آن در دختران و پسران

بهشته نیوشا¹

آذر پاکدامن²

زهرا اویسی³

تاریخ دریافت: 1391/12/7 تاریخ پذیرش: 1392/1/19

چکیده

زمینه: الگوی تدریس بدیعه‌پردازی، روشی است که یادگیرندگان را برمی‌انگیزد تا ایده‌ها یا افکاری نو و خلاق را بیورانند و ارائه کنند. این روش به فرد فرصت ابتکار می‌دهد تا امکانات مورد نیاز برای ابراز خویشتن را بررسی کند و در رویارویی با مسائل از راه‌حل‌های نوین بهره‌گیرد. هدف: بررسی تأثیر الگوی تدریس بدیعه‌پردازی بر خلاقیت و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان پایه چهارم ابتدایی در درس هنر.

روش: تعداد 60 دانش‌آموز (30 دختر و 30 پسر) پایه چهارم ابتدایی شهر تهران انتخاب شدند. این پژوهش از نوع شبه آزمایشی با طرح پیش‌آزمون و پس‌آزمون با گروه کنترل در دو جنس پسر و دختر است که به صورت نمونه‌گیری در دسترس برای گروه آزمایشی و نمونه‌گیری تصادفی برای گروه

---

1. عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد ساوه (نویسنده مسئول). beheshteh_niusha@yahoo.com

2. عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد ساوه. pakdamanazar@yahoo.com

3. کارشناس ارشد روانشناسی تربیتی دانشگاه آزاد اسلامی واحد ساوه. oveisi213_z@yahoo.com

کنترل صورت گرفت. برای گردآوری اطلاعات از فرم ب آزمون خلاقیت تورنس استفاده شد. داده‌های این پژوهش با تحلیل کوواریانس و آزمون تی مستقل تحلیل شد. یافته‌ها: نتایج نشان داد که الگوی تدریس بدیعه‌پردازی بر خلاقیت و عملکرد تحصیلی در درس هنر دانش‌آموزان دختر و پسر تأثیر دارد. همچنین الگوی تدریس بدیعه‌پردازی بر مؤلفه‌های خلاقیت تورنس شامل سیالی، انعطاف، ابتکار و بسط دانش‌آموزان پسر و دختر نسبت به هم تفاوت معنی‌داری ایجاد نمی‌کند. به بیانی دیگر، اگر چه میزان خلاقیت دانش‌آموزان دختر در درس هنر بیشتر از دانش‌آموزان پسر است، اما این افزایش در هر دو جنس تقریباً به یک اندازه است. بحث و نتیجه‌گیری: روش بدیعه‌پردازی در پرورش خلاقیت هنری مناسب است ولی در دو جنس تأثیر یکسانی دارد.

کلید واژه (گان): بازی‌های وانمودی، شعر، خلاقیت، کودکان

مقدمه

160

خلاقیت از جمله مسائلی است که درباره ماهیت و تعریف آن بین محققان و روان‌شناسان تا کنون توافق به عمل نیامده است. فیشر (1388) خلق کردن را داشتن پندار، گفتار یا کردار مولد می‌داند. مدنیک¹ (1962) به نقل از ناو² (2007) خلاقیت را به عنوان توانایی همبسته کردن اشیاء مفاهیم و عقاید دور از دسترس تعریف می‌کند. مناسب‌ترین بستر برای پرورش خلاقیت نظام تعلیم و تربیت و در بطن آن مدرسه است (کریمی، 1389). بسیاری از پژوهشگران نظیر تورنس روش‌های آموزش و پرورش فعلی را از موانع پیشرفت خلاقیت به شمار می‌آورند (تورنس³ 1970، نقل از میرشمشیری 1384). به اعتقاد تورنس، خلاقیت در کودکان از سن 6 تا 10 سالگی سیری نزولی می‌یابد و این درست همزمان با زمانی است که کودکان برای برخورداری از آموزش‌های کلاسیک و افزایش دانش در اختیار آموزش و پرورش قرار می‌گیرند (سلیمانی، 1384).

1. Mednik

2. Wong Janny Chun Nae M. Phil

3. Torrance

واژه بدیعه‌پردازی¹ کلمه‌ای متشکل از دو کلمه یونانی Syn (با هم آوردن) و Ektos یا Ectics (عناصر متفاوت) به معنی اتصال و پیوند اجزای متفاوت و در ظاهر بی‌ربط است (ویور و پرینس² 1990، نولان³ 2003، سلیگمن، 2007). روش تدریس بدیعه‌پردازی از جمله روش‌های پرورش خلاقیت محسوب می‌شود که به وسیله ویلیام جی جی گوردون⁴ و همکارانش (1961) ابداع شد. در سال 1944 میلادی، گوردون مطالعه موردی بر روی افرادی را آغاز کرد که به طور همزمان در پروژه‌ای مربوط به خلاقیت و روانکاوی درگیر بودند. نتایج مصاحبه‌ها گویای علاقه فزاینده به تشابهات خلاق در هنر و علم بود و این که این تشابهات رویکرد خلاقیت را برای هر دوی دانشمندان و هنرمندان آسان می‌کرد (سلیگمن، 2007). گوردون (1961) مطمئن شد که با مشاهده فرآیندهایی که هنرمندان طی می‌کنند می‌توان بینش جدیدی کسب کرد. زیرا نتایج مصاحبه‌ها نشان می‌داد که هنرمندان به طور کلی بیش از افراد فنی بر ناخودآگاه یا فعالیت ذهنی‌شان تسلط دارند. پرداختن به فعالیت‌های استعاری در روش بدیعه‌پردازی ساختی را به وجود می‌آورد تا اشخاص به وسیله‌ی آن بتوانند خود را برای تخیل و ایجاد بصیرت در فعالیت‌های روزانه رها سازند. گوردن به این شیوه "آشنایی‌زدایی" می‌گوید، یعنی فرد تلاش می‌کند تا با دیدی تازه به چیزهای آشنا بنگرد. اساس تفکر خلاق در این شیوه فعالیت استعاری و تمثیلی است که بر اساس شباهت امور و مقایسه آن با یک چیز یا یک فکر به جای یک چیز یا فکر دیگر ساخته می‌شود (حسینی، 1387).

زمانی که راه‌حل‌های قدیمی یا راه‌های ابراز وجود برای انجام کاری مناسب نباشند، استفاده از روش تدریس بدیعه‌پردازی را پیشنهاد می‌شود، زیرا این روش فرد را تا حدی به دنیای غیرمنطقی می‌کشاند (امام‌قلی‌وند، 1385؛ میرشمشیری، 1384؛ قوشلی، 1384؛ رشیدآبادی، 1386؛ بنی‌عقیل، 1380؛ اوجی‌نژاد، 1383). تأثیر الگوی تدریس بدیعه‌پردازی را

1. Synectics
2. Timothy Weaver & Gorge Prince
3. Nolan
4. William.J.J. Gordon

بر خلاقیت دانش‌آموزان پایه چهارم ابتدایی در درس انشا و علوم مورد تأیید قرار داده‌اند روش بدیعه‌پردازی در پژوهش ناو¹ (2007) افزایش خلاقیت و حل مشکلات را به دنبال می‌آورد. دیوید، ا. والکر² (2009) پیشرفت تفکر استعاره‌ای از طریق روش تدریس بدیعه‌پردازی را مورد تأیید قرار داد. استفاده از روش بدیعه‌پردازی برای تدریس درس انگلیسی بر اساس پژوهش دیکزکی³ (2006) منجر به کسب دانش جدید از طریق اشتراک‌گذاری داستان‌ها و روایات فردی و قدرت بخشیدن به شرکت‌کنندگان در بیان داستان‌ها شد. بررسی تأثیر آموزش‌های هنرهای تجسمی و مهارت‌های فکری بر خلاقیت دانش‌آموزان به وسیله جین پارکر⁴ (2008) نشان داد آموزش‌های هنری از طریق مهارت‌های تفکر خلاق برای بهبود برنامه‌ریزی هنرهای تجسمی در مدارس موثر است. هید⁵ (2008) در بررسی ابزار برای آموزش پژوهش هنری، بیان می‌کند که استفاده از روش تدریس بدیعه‌پردازی و سوررئالیسم⁶ ممکن است به کودکان در تولید نمادها و استعاره⁷ (تشبیه) به منظور ترویج ایده‌های خلاق و تخیلی در هنر آفرینی کمک کند.

در سال‌های اخیر در کشور ما پژوهش‌هایی در زمینه تأثیر روش‌های تدریس فعال بر خلاقیت در درس‌هایی مانند انشا و علوم صورت گرفته است که همه آنها نشان دهنده اثر معنی‌دار این روش‌ها بر افزایش خلاقیت و میزان پیشرفت تحصیلی در این دروس است (میرشمشیری، 1384؛ شریفی و داوری، 1388؛ قوشلی، 1384). اما به دلیل محدودیت‌هایی مانند نبودن منبع درسی مشترک و روش ارزشیابی ویژه درس هنر، تا کنون پژوهشی در زمینه درس هنر (نقاشی) و شیوه‌های تدریس مؤثر بر خلاقیت در این درس صورت نگرفته است.

-
1. Nae
  2. David E. Walker, Ed.D.
  3. Keyes, Dixie Kay
  4. Jeanie Parker
  5. Karen Heid
  6. Surrealism
  7. Metphor

بنابراین، این پژوهش در پی یافتن پاسخ برای این پرسش است که آیا روش تدریس بدیعه پردازی می‌تواند بر خلاقیت و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان در درس هنر (نقاشی) اثر بگذارد.

روش پژوهش

این پژوهش یک پژوهش شبه آزمایشی با استفاده از روش پیش‌آزمون- پس‌آزمون با گروه کنترل است. نمونه آماری این پژوهش را 60 نفر از دانش‌آموزان دختر و پسر 10 ساله تشکیل می‌داد که در سال تحصیلی 89-90 در مقطع چهارم ابتدایی مشغول به تحصیل بودند. برای انتخاب افراد گروه آزمایشی (15 نفر دختر و 15 نفر پسر) مدارس در نظر گرفته شد که محتوی آموزشی درس هنر آنها کتاب مصوب آموزش و پرورش بود. از آنجا که تعداد این مدارس محدود بود و بسیاری از مدارس، درس هنر را به طور داوطلبانه برگزار می‌کنند نمونه گیری در گروه‌های آزمایشی به صورت در دسترس صورت گرفت. افراد گروه‌های کنترل (15 نفر دختر و 15 نفر پسر) از مدارس انتخاب شد که فاقد محتوی آموزشی درس هنر بودند و یا درس هنرشان به صورت نقاشی آزاد برگزار می‌شد و چون تعداد این مدارس بیشتر بود، با روش نمونه گیری تصادفی انتخاب گردیدند. شایان یادآوری است کتاب هنر مورد تدریس در مقاطع مختلف مدارس ابتدایی توسط سازمان آموزش و پرورش تأیید شده است.

متغیر مستقل با توجه به محتوای آموزشی درس هنر و بر اساس روش تدریس بدیعه پردازی طی هشت جلسه آموزشی 60 دقیقه‌ای به گروه آزمایشی ارائه گردید. گروه‌های کنترل هیچ آموزشی را دریافت نکردند. متغیر وابسته نیز خلاقیت عمومی و عملکرد تحصیلی درس نقاشی بود که با استفاده از پیش‌آزمون و پس‌آزمون خلاقیت تصویری تورنس و پیش‌آزمون و پس‌آزمون نمره نقاشی به دست آمد.

ابزار اندازه‌گیری این پژوهش شامل آزمون تفکر خلاق تورنس فرم ب تصویری و نمره پیش‌آزمون و پس‌آزمون نقاشی با موضوع "زندگی در جنگل" بود. اشکال تصویری

آزمون‌های تفکر خلاق تورنس، نیازمند پاسخ‌هایی است که به طور عمدۀ ماهیت ترسیمی یا تجسمی دارد (تورنس، ترجمه قاسم‌زاده، 1372، ص. 76). به گزارش عابدی (1372) این آزمون از ضریب اعتبار¹ (بین 80% و 90%) و روایی² بالای (63%) برخوردار است. تورنس (1990) ضریب همبستگی 0/86 تا 0/99 را بین نمرات نمره‌دهندگان آموزش دیده و آموزش ندیده گزارش کرده است. در نمونه ایرانی، پیرخانفی (1373) ضریب اعتبار 0/80 را در فاصله زمانی دو هفته‌ای به شیوه بازآزمایی بر روی 48 دانش‌آموز در عناصر سیالی 0/78 در ابتکار 0/74، در انعطاف‌پذیری 0/81 و در بسط 0/90 گزارش نمود (پیرخانفی، 1388).

فرم ب تصویری آزمون تفکر خلاق تورنس شامل سه فعالیت است. میزان وقت هر فعالیت 10 دقیقه است که سرجمع 30 دقیقه به طول می‌انجامد.

الگوی تدریس بدیعه‌پردازی بر اساس مراحل زیر اجرا شد:

- (۱) **توصیف شرایط حاضر یا موجود**³: معلم دانش‌آموزان را تشویق می‌کند تا موقعیت جدید را آنچنان که می‌بینند توصیف و تشریح کنند.
- (۲) **قیاس مستقیم**⁴: معلم از دانش‌آموزان می‌خواهد به قیاس مستقیم دست بزنند، گاه معلم معلم ارائه‌کننده نمونه مورد قیاس است و گاه خود دانش‌آموزان آن را ارائه می‌کنند.
- (۳) **قیاس شخصی**⁵: دانش‌آموزان موضوع را با خود مقایسه می‌کنند.
- (۴) **تعارض فشرده**⁶: دانش‌آموزان بر اساس قیاس مستقیم و شخصی خویش، تعارض‌های متراکم پیشنهاد و یکی را انتخاب می‌کنند.
- (۵) **قیاس مستقیم**⁷: بر اساس تعارض فشرده، بار دیگر قیاس‌های مستقیم ارائه داده و از بین بین آنها یکی را انتخاب می‌کنند.

1. reliability

2. validity

3. describe the topic

4. create direct analogies

5. describe personal analogies

6. identify compressed conflicts

7. create a new direct analoge

بررسی مجدد تکلیف اولیه¹: دانش آموزان بار دیگر به مسئله که در ابتدا مطرح بود رجوع می کنند و از قیاس نهایی و همچنین سایر مراحل بهره می گیرند. در اینجا به دلیل تصویری بودن موضوع تدریس قیاس ها بر اساس تصاویر انتخاب می شود، نه بر اساس واژه و کلمات (آقازاده، 1388؛ نقیه، 1389؛ سلیگمن، 2007؛ دوئین، 2009).

جدول 1. بسته آموزشی ارائه شده در گروه آزمایشی

ابزار و وسایل لازم	موضوع آموزشی	
گواش، مداد رنگی، ماژیک، مداد و ... ابر.	موضوع: چاپ انگشتی هدف: آشنایی با چاپ، ارائه ایده و ...	جلسه اول
نایلون حباب دار، گواش، میوه جات مثل سیب و گلابی و سیفی جات مثل سیب زمینی و پیاز	موضوع: چاپ میوه هدف: آشنایی با اثر چاپ شکل های ثابت در محیط های رنگی، استفاده به کارگیری اشیاء متفاوت در چاپ، آشنایی با ترکیب رنگ ها، آشنایی با قلم مو و استفاده از آن.	جلسه دوم
پاستل روغنی، آبرنگ یا گواش و قلم مو	موضوع: تکنیک نقاشی چروک یا ترک خورده هدف: آشنایی با ایجاد بافت روی نقاشی، آشنایی با پاستل روغنی و استفاده از آن در نقاشی، آشنایی با آبرنگ و یا گواش	جلسه سوم
مداد رنگی، پاستل، ماژیک و ...	موضوع: چاپ سکه و برگ هدف: به کارگیری اشیاء و لوازم زبر برای نقاشی و چاپ، به کارگیری فرم های ثابت در تولید تصاویر و اشکال جدید. هماهنگی چشم و دست برای ایجاد بافت از روی وسایل.	جلسه چهارم
پاستل روغنی، یک وسیله نوک تیز	موضوع: نقاشی خراشی (باغ ایرانی) هدف: آشنایی با افزودن و کاستن رنگ در نقاشی، ترکیب استفاده از پاستل و ابزار، تمرین بسط ایده و تجسم و تصویر سازی،	جلسه پنجم

1. Re- examine the original topic.

موضوع: تکنیک نقاشی تکه چسبانی (کلاژ)	
جلسه ششم	هدف: استفاده از ابزار جانبی و کمکی در نقاشی، تولید نقاشی برجسته (تقریباً سه بعدی)، تمرین تصویرسازی، آشنایی و تمرین استفاده از قیچی و چسب در نقاشی. ترکیب ابزار و رنگ برای تولید طرح های جدید.
جلسه هفتم	موضوع: نقاشی با طرح های بدون فرم هدف: به کارگیری طرح های بدون فرم در نقاشی و تبدیل آنها به تصاویر مفهوم دار و کاربردی، بسط ایده، انعطاف پذیری و تمرین سیالی ذهن، استفاده از تکنیک و ابزار
جلسه هشتم	موضوع: تولید کتابچه نقاشی و قصه هدف: تصویرسازی و ایده پردازی

یافته ها

166

بخش اول: توصیف نتایج

جدول 2. میانگین و انحراف استاندارد متغیرهای خلاقیت و عملکرد تحصیلی درس هنر به تفکیک گروه کنترل و آزمایش (n=60)

کنترل (n=30)		آزمایش (n=30)		گروه ها	متغیرهای پژوهش
SD	M	SD	M		
44/9	193/77	49/8	211/63	پیش آزمون	خلاقیت درس هنر
49/04	203/83	47/99	265/13	پس آزمون	
1/2	18/03	1/9	17/4	پیش آزمون	عملکرد تحصیلی
0/93	18/13	0/97	19/14	پس آزمون	

یافته‌ها نشان می‌دهد نمرات خلاقیت و عملکرد تحصیلی درس هنر دانش آموزان گروه آزمایش در پس‌آزمون نسبت به پیش‌آزمون افزایش یافته است. در حالی که در گروه کنترل چنین افزایشی مشاهده نمی‌شود.

جدول 3. میانگین و انحراف استاندارد خلاقیت و عملکرد تحصیلی درس هنر (n=60) به تفکیک

جنسیت				آزمون‌ها	جنس	متغیرها
آزمایش (n=30)		کنترل (n=30)				
SD	M	SD	M			
48/2	224/33	40/6	205/73	پیش‌آزمون	دختر	خلاقیت درس هنر
35/9	286/67	42/9	221/27	پس‌آزمون		
49/5	198/93	47/2	181/8	پیش‌آزمون		
49/9	243/6	49/9	186/4	پس‌آزمون		
1/3	18/17	1/4	18/02	پیش‌آزمون	دختر	عملکرد تحصیلی
1/1	19/33	0/88	18/07	پس‌آزمون		
1/2	16/63	1/03	18/05	پیش‌آزمون		
0/81	18/95	1	18/2	پس‌آزمون		

چنان که در جدول بالا دیده می‌شود اگر چه میزان خلاقیت دانش‌آموزان دختر در درس هنر بیشتر از دانش‌آموزان پسر است، اما افزایش آن در دانش‌آموزان دختر و پسر تقریباً به یک اندازه است. همچنین میانگین‌های مربوط به عملکرد تحصیلی نیز نشان می‌دهد که میزان افزایش آن در دانش‌آموزان دختر و پسر که بر اساس الگوی تدریس بدیعه‌پردازی آموزش دیده‌اند به یک میزان است.

بخش دوم: تحلیل نتایج

فرضیه اول با آزمون کواریانس (ANCOVA) آزموده شد. بررسی همگنی رگرسیون نشان داد که F بدست آمده برای پیش آزمون × گروه معنادار نیست ($p=0/38$ ، $df=1, 53$ ، $F=0/779$). بنابراین می توان فرض همگنی شیب های رگرسیون را پذیرفت. همچنین برای بررسی مفروضه همگنی واریانس گروه از آزمون لون استفاده گردید که محاسبات مربوط به آن نشان داد که سطح معنی داری آزمون لون بزرگتر از 0/05 است، بنابراین فرض مساوی بودن واریانس ها پذیرفته می شود.

جدول 4. خلاصه آزمون آنکوا برای دو عامل بین گروهی (گروه کنترل و آزمایش) (جنس)

منبع تغییرات	مجموع مجذورها	درجه آزادی	میانگین مجذورها	نسبت F	سطح معناداری	ایتای تفکیکی
Corrected Model	123561/2	4				
Intercept	35350/5	1				
همپراش	44167/7	1	30890/3	34/5	0/01	0/641
گروه	36821/8	1	35350/5	28/05	0/01	0/338
گروه * جنس	200/6	1	44167/7	35/04	0/01	0/389
خطا	69327/8	55	200/6	29/2	0/01	0/347
کل	3491835	60	1260/5	0/159	0/7	0/003
نتیجه کلی	192888/98	59				

بر اساس جدول بالا، اثر معنی داری بین آزمودنی های گروه وجود دارد ($P=0/01$ ، $F=29/2$) (1، 55) F). بنابراین می توان فرض صفر را در سطح 0/01 رد کرده و با 99 درصد اطمینان نتیجه گرفت الگوی تدریس بدیعه پردازی بر خلاقیت دانش آموزان چهارم ابتدایی درس هنر (نقاشی) تأثیر دارد. میزان ایتای تفکیکی نیز حاکی از آن است که حدود 34/7 درصد از واریانس خلاقیت دانش آموزان در درس هنر با انتساب به گروه ها تبیین می شود.

در ادامه تفاوت تأثیر الگوی تدریس بدیعه پردازی بر خلاقیت دانش آموزان پسر و دختر در درس هنر مورد بررسی قرار گرفت.

چنانکه در جدول 5 دیده می شود اثر تعاملی گروه- جنس در سطح 0/05 معنادار نیست ($F(55, 1) = 0/159, P > 0/05$). بنابراین شواهد کافی برای رد فرضیه صفر در سطح 0/05 وجود ندارد. از این رو می توان نتیجه گرفت که تأثیر الگوی تدریس بدیعه پردازی بر خلاقیت دانش آموزان پسر و دختر در درس هنر یکسان است.

در فرضیه دوم (تأثیر الگوی تدریس بدیعه پردازی بر عملکرد تحصیلی دانش آموزان در درس هنر) نیز سطح معنی داری آزمون لوَن (0/9) نشان دهنده مساوی بودن واریانس ها بود.

جدول 5. خلاصه آزمون آنکوا برای دو عامل بین گروهی (گروه کنترل و آزمایش) (جنس) (فرضیه دوم)

منبع تغییرات	مجموع مجذورها	درجه آزادی	میانگین مجذورها	نسبت F	سطح معناداری	ایتای تفکیکی
Corrected Model	19/4	4				
Intercept	101/4	1	4/9	5/6	0/01	0/288
همپراش	2/9	1	101/4	115/9	0/01	0/678
گروه	17/5	1	2/9	3/4	0/07	0/058
گروه * جنس	0/27	1	17/5	19/98	0/01	0/267
خطا	48/12	55	0/27	0/31	0/6	0/006
کل	20908/9	60	0/88			
نتیجه کلی	67/6	59				

سطح معنی داری آزمون، اثر معنی داری عامل بین آزمودنی های گروه را مورد تأیید قرار می دهد ($F(55, 1) = 19/98, P = 0/01$). بنابراین می توان فرض صفر را در سطح 0/01 رد کرده و با 99 درصد اطمینان نتیجه گرفت که الگوی تدریس بدیعه پردازی بر عملکرد تحصیلی دانش آموزان چهارم ابتدایی در درس هنر (نقاشی) تأثیر دارد. میزان اتا نیز بیانگر آن است که تقریباً

26/7 درصد از "عملکرد تحصیلی" دانش آموزان در درس هنر تحت تأثیر گروه (آزمایش و کنترل) تغییر می‌کند. و این در حالی است که پس از تعدیل نمرات همپراش، اثر تعاملی جنس - گروه در سطح 0/05 معنادار نیست ($F(55, 1) = 0/31, P > 0/05$). بنابراین شواهد کافی برای رد فرض صفر را در سطح 0/05 وجود ندارد. از این روی می‌توان نتیجه گرفت تأثیر الگوی تدریس بدیعه‌پردازی بر عملکرد تحصیلی دانش آموزان دختر و پسر در درس هنر به یک اندازه است.

در ادامه جهت مشخص شدن این مطلب که آیا تأثیر الگوی تدریس بدیعه‌پردازی بر سیالی، انعطاف، ابتکار و بسط دانش آموزان پسر و دختر تفاوت دارد یا نه؟ ابتدا تفاوت پیش آزمونهاى مؤلفه‌های خلاقیت (سیالی، انعطاف، ابتکار و بسط) از پس‌آزمون‌ها در گروه آزمایش محاسبه و سپس با استفاده از آزمون t مستقل مورد آزمون قرار گرفت

جدول 6. آزمون t مستقل برای مقایسه تأثیر تدریس بدیعه‌پردازی بر مؤلفه‌های خلاقیت دانش آموزان دختر و پسر گروه آزمایش

مؤلفه‌ها	گروه‌ها	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	درجه آزادی	t مشاهده شده	سطح معنادار
سیالی	دختر	15	4/13	7/7	28	1/54	0/13
	پسر	15	0/2	6/2			
انعطاف	دختر	15	2/33	6/3	28	0/63	0/53
	پسر	15	3/6	4/6			
ابتکار	دختر	15	26/5	18/9	28	0/87	0/39
	پسر	15	20/9	15/8			
بسط	دختر	15	29/4	26/03	28	0/92	0/36
	پسر	15	19/93	30			

اطلاعات جدول بالا نشان دهنده آن است که در هیچ یک از مؤلفه‌ها، t مشاهده شده در سطح 5 درصد معنادار نیست که بتوان بر پایه آن فرض صفر را رد کرد. بنابراین می‌توان ادعا کرد که الگوی تدریس بدیعه‌پردازی بر سیالی، انعطاف، ابتکار و بسط دانش‌آموزان پسر و دختر نسبت به هم تفاوت معنی‌داری ایجاد نمی‌کند.

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج نشان داد که الگوی تدریس بدیعه‌پردازی بر خلاقیت دانش‌آموزان چهارم ابتدایی درس هنر (نقاشی) تأثیر دارد و تأثیر الگوی تدریس بدیعه‌پردازی بر خلاقیت دانش‌آموزان پسر و دختر در درس هنر یکسان است. به طور کلی یافته‌ها نشان می‌دهند نمرات خلاقیت و عملکرد تحصیلی درس هنر دانش‌آموزان گروه آزمایش در پس‌آزمون نسبت به پیش‌آزمون افزایش یافته است؛ در حالی که در گروه کنترل چنین افزایشی مشاهده نمی‌شود. همچنین نتایج موید آن است که الگوی تدریس بدیعه‌پردازی بر عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان چهارم ابتدایی در درس هنر (نقاشی) تأثیر دارد (فرضیه دوم). میزان "اتا" نیز بیانگر آن است که تأثیر الگوی تدریس بدیعه‌پردازی بر عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان دختر و پسر در درس هنر به یک اندازه است پژوهشگران زیادی (میرشمشیری، 1384، قوشلی، 1384؛ رشیدآبادی، 1386؛ اوجی نژاد، 1383؛ حسینی و معماریان، 1388) نیز تأثیر معنی‌داری الگوی تدریس بدیعه‌پردازی بر خلاقیت و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان در درس انشا، علوم و جغرافی تأیید کرده‌اند.

یافته‌ها همچنین بیانگر آن است که الگوی تدریس بدیعه‌پردازی بر مؤلفه‌های خلاقیت (سیالی، انعطاف، ابتکار و بسط) دانش‌آموزان پسر و دختر نسبت به هم تفاوت معنی‌داری ایجاد نمی‌کند. به بیانی دیگر، اگر چه میزان خلاقیت دانش‌آموزان دختر در درس هنر بیشتر از دانش‌آموزان پسر است، اما این افزایش در هر دو جنس تقریباً به یک اندازه است. پژوهش‌های (کریمی، 1389؛ آناستازی، 1965) این نکته را یادآور می‌شد که دختران در دو عنصر سیالی و بسط بهتر از پسران هستند یعنی دختران در تولید ایده‌های بیشتر و توجه به جزئیات، بهتر از

پسران و پسران در دو عنصر انعطاف و ابتکار، بهتر از دختران عمل می‌کنند. نتایج این پژوهش در مقایسه مؤلفه‌های خلاقیت در گروه آزمایش به تفکیک جنسیت، تفاوت معنی‌داری را از نظر آماری بین دو جنس نشان نمی‌دهد که این امر در پژوهش میرشمشیری (1384) نیز تأیید شده است. اگر چه پژوهش اوجی‌نژاد (1383) تفاوت معناداری میانگین نمرات دانش‌آموزان دختر و پسر را در مؤلفه‌های عناصر اصالت و بسط به سود دختران گزارش می‌کند، اوجی‌نژاد بین عناصر انعطاف‌پذیری و سیالی بین نمرات دانش‌آموزان دختر و پسر تفاوت معناداری را گزارش نمی‌کند. در این پژوهش تفاوت معنی‌داری بین دو جنس دختر و پسر در خلاقیت مشاهده نشد بنابراین پژوهش به این نتیجه دست یافت که میزان اثرگذاری الگوی تدریس بدیعه‌پردازی بر خلاقیت دانش‌آموزان پسر و دختر و عملکرد تحصیلی آنها در درس هنر یکسان است. نتایج این پژوهش با پژوهش میرشمشیری (1384) مبنی بر تأثیر الگوی تدریس بدیعه‌پردازی بر خلاقیت دانش‌آموزان پایه چهارم ابتدایی در درس انشا مطابقت داشت. در پژوهش میرشمشیری نیز تفاوت معناداری میان دختران و پسران از نظر خلاقیت گزارش نشده است.

اگر چه این پژوهش به صورت مستقیم روش آموزش سنتی را با روش آموزش بدیعه‌پردازی مورد مقایسه قرار نداده است اما مقایسه این دو روش به صورت غیرمستقیم در این پژوهش صورت گرفت نتایج نشان داد که الگوی تدریس بدیعه‌پردازی در مقایسه با الگوی تدریس سنتی بر افزایش خلاقیت و نمره درس هنر دانش‌آموزان اثر دارد.

پرداختن به روش تدریس بدیعه‌پردازی به دلیل استفاده از قیاس و استعاره می‌تواند ذهن دانش‌آموزان را با چالش تصویرسازی روبه‌رو سازد و با توجه به رابطه تنگاتنگی که هنر با تخیل افراد دارد به گونه‌ای در ساخت فضایی تخیلی و پرورش ذهن خلاق مؤثر باشد. آشنایی‌زدایی نهادینه شده در بدیعه‌پردازی که "گوردون" به آن اشاره داشت، به دانش‌آموز کمک می‌کند که از فضای واقعی پیرامون خویش بیرون رود و ساخت جدیدی را در واژگان تصویری و خارج از کلیشه تجربه کند.

می‌توان گفت مطابق آنچه که "لنکستر" (عباس زاده، 1373) در آموزش هنر بر آن تاکید داشت، در روش تدریس بدیعه‌پردازی برای افزایش خلاقیت در درس نقاشی کسب تجربه آزادانه برای خلق آثار هنری و توسعه معلومات از اشیای همزمان با مراحل مختلف آموزش نقاشی در بخش‌های تکنیک، رنگ، ابزار و حتی ایده‌پردازی رخ می‌دهد. روش تدریس بدیعه‌پردازی با تأکید بر مقایسه شخصی تلاش در ایجاد نوعی همدلی برای بیان عواطف و احساسات شخصی دارد که نیازمند کار هنری است. مقایسه متفکرانه پدیده‌ها به نوعی زمینه‌ساز انجام یک کار تحلیلی است که در بخش قیاس متضاد اتفاق می‌افتد، سعی در تصویرسازی ذهنی بسته به مهارت و تجربه پیشین در امر نقاشی می‌تواند زمینه‌ساز توجه به عناصر و در نتیجه دیدن و ادراک دیداری بهتری نسبت به محیط پیرامون باشد.

صرف‌نظر از مهارت در طراحی و نقاشی، کودکان در دوره رئالیسم ذهنی که از پنج تا ده سالگی است، بر اساس شناخت و تمرکز بر اشیا و هماهنگی میان چشم و دست نقاشی می‌کنند که در پژوهش عارف‌نیا (1375) به آن اشاره شد، به تصویر کشیدن آنچه در ذهن می‌آید و یا ترسیم تصاویر جدیدی که به طور کلی وجود خارجی ندارند، نوعی تمرین ذهنی معماگونه و چالشی بین ذهن و دست است، در اینجا شاید بتوان نقاشی را ترسیم واژه‌ها دانست که پیش از مهارت به شجاعت ترسیم نیاز دارد اما در عمل، کلاس‌های درس با ایجاد فضای رقابتی میان دانش‌آموزان آنها را در مرحله مقایسه مهارتی برای ترسیم متوقف می‌کنند، در حالی که در کلاس‌های بدیعه‌پردازی بر اصولی مانند خارج از کلیشه بودن تصاویر، تکراری نبودن و کپی نکردن آنها و به‌ندرت به ترسیم تصاویر تأکید می‌شود، به عبارتی کاری به عنوان اثر هنری برگزیده می‌شود که کمترین شباهت را از نظر ابزار، تکنیک و عناصر بصری با دیگر تصاویر داشته باشد، در واقع ندرت و تازگی در اینجا ملاک بهتر یا هنری بودن اثر قرار می‌گیرد و به این ترتیب به تعداد افراد حاضر در کلاس اثر هنری خلق می‌شود. تشویق به‌هنگام دانش‌آموزان برای کوچک‌ترین تغییرات در اثر هنری خود نیز می‌تواند بر افزایش انگیزه و بالا رفتن کیفیت

کار آنها مؤثر باشد، در واقع بدیعه‌پردازی بر اساس چهار عامل رشد ذهنی پیازه، بر عواطف، تجربه و تفویض اجتماعی به صورت مستقیم و غیر مستقیم اثر می‌گذارد.

تقویت سیالی و انعطاف با درخواست از دانش‌آموزان برای ارائه ایده‌های گوناگون، مقایسه آن با طرح‌های دیگر و ترسیم تصاویر متضاد با آن ممکن می‌شود، ترسیم چیزی که به ذهن بسیاری از افراد نرسیده است، تأکیدی بر عنصر ابتکار و نقاشی مملو از جزئیات، بسط را در کودکان پرورش می‌دهد. توجه به درک، باروری، ابزار و تعمق که در هنگام توجه مقایسه‌گرانه تصاویر به صورت ذهنی اتفاق می‌افتد همان چیزی است که یک هنرمند برای باقی‌گذاشتن یک اثر هنری از خود به آن نیازمند است.

با توجه به نتایج بدست آمده از این پژوهش می‌توان چنین گفت که روش تدریس بدیعه‌پردازی در آموزش درس نقاشی و هنر روش مناسبی بوده و موجبات افزایش خلاقیت و نمرات دانش‌آموزان را در این درس را فراهم می‌سازد.

به‌طور کلی با توجه به محدود بودن جامعه آماری و حجم نمونه، و همزمانی دوره ارائه بسته آموزشی در گروه آزمایشی با آخرین ماه‌های تحصیلی که موجب فشردگی کار شد، همچنین کمبود لوازم و ابزار آموزشی و کمبود فضای فیزیکی و تدریس در گروه آزمایشی، پیشنهاد می‌شود که پژوهشی دقیق‌تر در فضای آزمایشی مناسب‌تر برای مقایسه خلاقیت دختران و پسران انجام گردد. همچنین انجام آزمایش در جامعه آماری گسترده و متنوع‌تر به منظور قابل تعمیم تر شدن نتایج یکی از ضرورت‌های امر پژوهش است. اگر چه کلیه محتوای بسته آموزشی به دانش‌آموزان هر دو گروه انتقال یافت برخلاف تأیید فرضیه‌های پژوهش، در صورت اجرای آموزش در فضا و زمان مناسب و شرایط آزمایشی‌تر چه بسا نمرات کسب شده در دو گروه تفاوت چشمگیری با گروه کنترل پیدا کند.

منابع

- امام قلی‌وند، فاطمه (1385). تکنیک‌های پرورش خلاقیت و بدیعه‌پردازی، روش بدیعه‌پردازی. مجله روان‌شناسی و علوم تربیتی رشد مشاور مدرسه، 4، 30 - 34.
- اوجی نژاد، احمدرضا. (1383). بررسی تأثیر الگوی تدریس بدیعه‌پردازی بر پرورش خلاقیت دانش‌آموزان در درس انشاء مدارس راهنمایی شهر شیراز. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه شهید بهشتی.
- آناستازی، آن. (1965). تفاوت‌های فردی، ترجمه جواد طهوریان، (1371)، مؤسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی، مشهد.
- بنی عقیل، فرید (1380). اثر بخشی الگوهای پیشرفته تدریس (بدیعه پردازی) در مقایسه با روش‌های سنتی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی.
- تبریزی، رضا (وحید). (1389). آموزش تصویری کتاب هنر چهارم دبستان. تهران: قدیانی.
- تورنس، ا. (1974). آزمون تفکر خلاق تورنس فرم ب تصویری دفترچه B. ترجمه علیرضا پیرخانفی (1388). تهران: موسسه تحقیقات علوم رفتاری، شناختی سینا (روان تجهیز).
- حسینی، اکرم‌السادات؛ معماریان، ربابه (1387). تأثیر بکارگیری الگوی بدیعه‌پردازی در آموزش مفهوم مراقبت تسکینی در کودکان بر خلاقیت نوشتاری و عملکرد تحصیلی دانشجویان پرستاری. مجله آموزش در علوم پزشکی، 9 (3): 239 - 248.
- رشیدآبادی، زکیه. (1386). روش‌های نوین انشا با رویکردی به خلاقیت. وب‌سایت موسسه فرهنگی آموزشی امام حسین (ع).
- شریفی، علی اکبر؛ داوری، رقیه. (1387). مقایسه تأثیر سه روش پرورش خلاقیت در افزایش خلاقیت دانش‌آموزان پایه دوم راهنمایی. مجله روانپزشکی و روانشناسی بالینی ایران، 15 (1): 57-62.
- عابدی، جمال. (1388) پرسشنامه خلاقیت. تهران: نشر ساوالان.
- عارف نیا، فرشته. (1375). نقاشی کودک و خلاقیت. مجله نامه فرهنگ، 24، 160-167.

- کریمی، علی. (1389). پرورش خلاقیت. تهران: انتشارات رسانه تخصصی.
- فیشر، رابرت. شکوفاسازی خلاقیت. ترجمه ناتالی چوبینه (1388). تهران: پیک بهار.
- قوشلی، عبدالحمید. (1384). مقایسه تأثیر روش تدریس بدیعه پردازی (بدیعه پردازی) با روش تدریس سنتی بر خلاقیت عمومی و خلاقیت نوشتاری دانش آموزان پسر کلاس پنجم ابتدایی شهرستان گرگان. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه تبریز.
- لنکستر، جان. هنر در مدرسه. ترجمه سید عباس زاده. (1373). تهران: مدرسه.
- میرشمشیری، مرجان. (1384). تأثیر الگوی تدریس بدیعه پردازی بر خلاقیت دانش آموزان پایه چهارم ابتدایی در درس انشاء فارسی. پایان نامه کارشناسی ارشد رشته تحقیقات آموزشی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تهران.

- Heid, K. (2008). Tools for Teaching Artistic Inquiry. *Art Education*, 40-47. Available <http://www.arts.unco.edu/ciae/resources/tools%20for%20teaching%20artistic%20inquiry.pdf> (accessed 2013, 17 November).
- Gordon, W. J. J. (1961). *SYNECTICS (The Development of Creative Capacity)*. New York: Harper & Brothers.
- Nae, W. J. C., and Phil, M. (2007). Do Expertise and Training help Creativity? University of Hong kong. MAI 46/02, p 1149. Apr 2008.
- Parker, J. (2008). *The Impact of Visual Art Instruction*. Doctoral Study. Submitted in Partial Fulfillment, Walden University.
- Seligman, E. R. (2007). *Reaching Students Through Synectics: A Creative Solution*. USA: University of Northern Colorado.
- Walker, D.E. (2009). *Promoting Metaphorical Thinking Through Synectics: Developing deep thinking utilizing abstractions*. Bloomsburg University of Pennsylvania.
- Weaver, T., Prince, G. (1990). Synectics: It's Potential for Education. *The Phi Delta Kappan*, 71(5): 378-388.